

О.П. БОХОНЬКО, Г.Є. ЛОБАНОВА

Хмельницький національний університет

О.Д. ЗАРИЦЬКИЙ

ДП "Хмельницькстандартметрологія"

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ТЕРМІНІВ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ ТА ТЕРМІНІВ ЗІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

В роботі розглянута сучасна термінологія стосовно технічного регулювання та стандартизації, розроблена узагальнена класифікація термінів та визначень.

Ключові слова: закони України, кодекси, підзаконні акти, обов'язкові вимоги, нормативний документ, стандарт, національна стандартизація, технічне регулювання.

O.P. BOHONKO, H.E. LOBANOVA

Khmelnitskyi National University

O.D. ZARITSKIY

SE "Khmelnitskstandartmetrologiya"

GENERAL APPROACHES TO THE CLASSIFICATION OF TERMS OF REGULATORY DOCUMENTS AND TERMS OF STANDARDIZATION

The main goal of the paper is to consider the modern terminology that regards to the technical regulation and standardization. It is established that technical law system that maintain regulation in the field of quality control is one of the most important in any country's development. During last few decades Ukraine is slowly moves to maintain control over its technical regulation system in the same way as it is preferable in the most developed countries of the world. In order to collect the input data for the current work authors considered the laws of Ukraine and recent scientific works in the area of standardization as well as standard and normative documents themselves. The definitions of the terms were gathered by authors of the paper. As a result the classification of terms and definitions those are used in the mentioned area was developed. They suggested to split all the documents into those that contain mandatory requirements and those that might be applied on a voluntary basis. The term "regulatory document" is proposed to be used as a generic. As due to the regulatory documents, which are mandatory, authors suggest to use the term "regulatory act". On the other hand, in regard of the regulatory documents, which are not mandatory, but might be used on a voluntary basis, the term "standardization document" is preferable.

Keywords: laws of Ukraine, codes, by-laws, mandatory requirements, normative document, standard, national standardization, technical regulation.

Постановка проблеми

Кожне суспільство в процесі свого розвитку приділяло велику увагу технічному законодавству та регламентуванню норм, правил, методів виготовлення та контролю якості продукції.

В Україні ці питання вирішувалися Державною системою стандартизації. Система базувалася на принципах діяльності радянської системи стандартизації, яка характеризувалася високим ступенем адміністрування та плановістю робіт. Самі вимоги нормативних документів потребували обов'язковості їх виконання [1].

Однак, тотальне регламентування усіх видів діяльності та жорсткі вимоги нормативних документів не відповідали сучасним принципам ринкової економіки. Починаючи з 2008 року, коли Україна взяла на себе зобов'язання з реформування державної системи стандартизації, вона поступово виконує необхідні заходи з метою досягнення відповідності з нормативними документами ЄС, постійно проводить державну політику з реформування національної системи стандартизації.

До принципів заходів цієї політики відносяться такі основні положення:

- відокремлення обов'язкових вимог від інших. До обов'язкових вимог відносяться ті, які забезпечують захист життя, здоров'я та майна людини, а також захист рослин і тварин, захист навколишнього середовища. Розглядається безпека продукції, процесів, послуг, а також питання щодо національної безпеки;

- дозвіл суб'єктам господарювання обирати всі інші вимоги, які вони вважають важливими до продукції або послуг добровільно. При цьому, якщо суб'єкт господарювання виходить на ринок, він повинен декларувати відповідність продукції або послуги певним вимогам;

- відповідно відноситися до розроблення та затвердження нормативних документів на всіх рівнях, при цьому виключити нормативні документи на рівні галузей, тому що в теперішній час в державі не існує адміністративного підпорядкування певних галузей промисловості відповідним галузевим міністерствам та відомствам. Все це відповідає принципам ринкової економіки.

У рамках реформування національної системи стандартизації було прийнято новий закон в якому прописано, що Державна політика у сфері стандартизації базується на збалансованому застосуванні принципу добровільного застосування національних стандартів та кодексів усталеної практики, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами [2]. Отже, необхідно розглянути сучасну термінологію, що діє стосовно технічного регулювання та стандартизації, розробити узагальнену класифікацію термінів та визначень.

Аналіз останніх джерел

Згідно із законом України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» однією із провідних засад є забезпечення інтеграції в європейський простір економічного, політичного та правового напрямків [3–5]. Долучення до єдиного правового простору виконується на принципі імплементації в національне законодавство законодавчих актів країн ЄС, у тому числі це стосується необхідності прийняття основних положень європейської системи технічного регулювання, а також складання єдиного нормативного простору. Як в Україні, так і в країнах ЄС діють різні юридичні документи, дія яких носить або обов'язковий характер, або рекомендований. Таким чином використання положень може бути добровільним. Однак у документах є багато розбіжностей [6–12].

У нормативному полі розбіжності визначено в стандартах національно-термінологічних, як найбільш застандартизованих, в яких зазначена термінологія обов'язкова до використання. Наприклад, у стандартах на продукцію, процеси та послуги ДСТУ ГОСТ 25295 є розділ «Терміни та визначення», де терміни стосуються тільки цих документів, а термінологію, яка там визначена не можна використовувати на правах застандартизованої [13]. Таким чином, дуже важливим є уніфікований підхід до основних термінів та їх визначень і в першу чергу до чіткого визначення терміну «нормативний документ» та його видових понять.

Аналіз останніх джерел показав, що термін «нормативний документ» є родовим для таких термінів як: «стандарт», «технічні умови», «настанова», «правила», «звід правил» та «технічний регламент». Однак, згідно із Законом України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» та ДСТУ 1.1:2015 термін «технічний регламент» – це нормативно-правовий акт [4, 13]. Перераховані вище документи не є нормативно-правовими актами. Таким чином термін «нормативний документ» слід використовувати як загальне поняття, яке охоплює документи, що містять вимоги різного характеру, як обов'язкового, так і ті, що застосовують добровільно.

Виклад основного матеріалу

Згідно з українським законодавством, документи, які містять вимоги, обов'язкові до виконання, слід називати нормативно-правовими актами. Наприклад, у Законі України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» записано що «державні санітарні норми та правила, санітарно-гігієнічні та санітарно-протиепідемічні правила і норми, санітарно-епідеміологічні правила і норми, протиепідемічні правила і норми, гігієнічні та протиепідемічні правила і норми, державні санітарно-епідеміологічні нормативи, санітарні регламенти» визначаються як «обов'язкові для виконання нормативно-правові акти центрального органу виконавчої влади». Таким чином, їх слід віднести до нормативно-правових актів [5].

У міжнародній практиці термін «regulation» відповідає українському терміну «технічний регламент», що має визначення – «нормативно-правовий акт, в якому визначено характеристики продукції або пов'язані з ними процеси та методи виробництва, включаючи відповідні адміністративні положення, додержання яких є обов'язковим. Він може також включати або виключно стосуватися вимог до термінології, позначень, пакування, маркування чи етикетування в тій мірі, в якій вони застосовуються до продукції, процесу або методу виробництва» [4] та «Нормативно-правовий акт, що встановлює технічні вимоги безпосередньо або через посилання на стандарт, технічні умови, кодекси усталеної практики, або через долучення до себе їхнього змісту» [14].

У країнах ЄС обов'язкові до виконання документи мають назву: регламент, директиви, рішення. Термін регламент застосовують як загальний, що є обов'язковим у всіх частинах, і який належить виконувати в усіх країнах ЄС.

Директива – юридично обов'язковий акт, прийнятий компетентним органом ЄС, що належить до вторинного законодавства ЄС і є обов'язковим для кожної держави-члена ЄС, якій він адресований, щодо результату, який має бути досягнутий. Цей акт, однак, залишає національним органам влади вибір форм та методів імплементації. Деякі директиви є більш загальними, інші – більш детальними. Чим більш загальною є директива, тим більшу свободу тлумачення матиме орган влади, що гармонізує національне законодавство до цієї директиви.

Директиви – це документ, який є обов'язковим до виконання для конкретної держави-члена, що їй адресовано. Влада кожної держави при цьому має самостійне рішення стосовно вибору форм та методів дій щодо його виконання, але рішення є обов'язковим до виконання у всіх своїх частинах для тих, кому його адресовано. Таким чином, директиви також слід віднести до нормативно-правових актів.

Нормативний документ, що не є обов'язковим до виконання і не відноситься до нормативно-правового акту, може мати незастандартизовану назву [15]. Його позначають як «нормативно-технічний документ», або акт «нормативно-технічного характеру», або «нормативний документ із стандартизацією». Останній найбільш чітко відповідає визначенню терміну «нормативний документ».

У сучасному нормативному просторі найбільш чіткі визначення має термін «нормативний документ зі стандартизацією», який і пропонується використовувати в подальшому.

Для виконання робіт із удосконалення класифікації нормативних документів було проведено аналіз основних термінів та їх визначень, який показав, що під терміном «документ» розуміють носій, який містить офіційну інформацію та який затверджено визначеним органом, а нормативним документом вважається документ, який містить вимоги до об'єкту стандартизації, а також загальні правила, принципи та характеристики діяльності або їх результати.

Таким чином, нормативні документи пропонується поділяти на нормативно-правові акти і нормативні документи з стандартизації. До першої групи доцільно віднести документи, вимоги яких обов'язкові до виконання. Це закони, кодекси, підзаконні акти, які включають положення, правила, інструкції, технічні регламенти, нормативно-правові акти з охорони праці та пожежної безпеки, санітарні норми та будівельні норми. Нормативно-правові акти знаходяться в жорсткій співвідносності, яка впливає на юридичну силу того чи іншого акту [15]. Залежно від юридичної сили нормативно-правові акти розподіляються таким чином:

- конституція України – документ найвищої юридичної сили;
- кодекси;
- закони України;
- підзаконні акти.

Визначення цих термінів наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні терміни та визначення нормативно-правових актів

№	Термін	Визначення
1	Нормативно-правовий акт (НПА)	Документ що встановлює обов'язкові правові правила, прийняті органом влади [14].
2	Кодекс	Нормативно-правовий акт, що об'єднує та систематизує норми права, що належать до певної галузі (підгалузі) законодавства і регулює у цій галузі сферу суспільних відносин.
3	Закон	Нормативно-правовий акт, що регулює суспільні відносини встановленням загальнообов'язкових норм та правил і відповідальності за порушення зазначених правил.
4	Підзаконний акт	Нормативно-правовий акт уповноваженого органу держави (його посадових осіб) та інших суб'єктів, що приймають відповідно до законів і розвивають чи деталізують їх положення
5	Положення	Нормативно-правовий акт, що встановлює структуру і функції будь-якого органу або визначає порядок будь-якої діяльності.
6	Інструкція	Нормативно-правовий акт, що встановлює порядок застосування актів законодавства, прийнятих органами вищого рівня, або власних актів, а також порядок здійснення будь-якої діяльності.
7	Правила	Нормативно-правовий акт, що являє собою збір правових норм, які регламентують діяльність певної галузі виробництва чи окремих видів діяльності.
8	Технічний регламент	Нормативно-правовий акт, в якому визначено характеристики продукції або пов'язані з ними процеси та методи виробництва, включаючи відповідні адміністративні положення, додержання яких є обов'язковим. Він може також включати або виключно стосуватися вимог до термінології, позначень, пакування, маркування чи етикетування в тій мірі, в якій вони застосовуються до продукції, процесу або методу виробництва [4]. Нормативно-правовий акт, що встановлює технічні вимоги безпосередньо або через посилання на стандарт, технічні умови, кодекси ustalеної практики, або через долучення до себе їхнього змісту [14].
9	Нормативно-правовий акт з охорони праці (НПАОП) та пожежної безпеки	Нормативно-правовий акт, затверджений спеціально уповноваженим органом з нагляду за охороною праці та спеціально уповноваженим органом з пожежної безпеки.
10	Санітарні норми	Нормативно-правовий акт, що визначає критерії безпеки та нешкідливості для людини факторів довкілля і вимоги щодо забезпечення оптимальних чи допустимих умов життєдіяльності людини.

До нормативних документів зі стандартизації пропонується віднести стандарти, настанови, правила, технічні умови, державні класифікатори та показники. Визначення цих термінів наведено в таблиці 2.

Основні терміни та визначення нормативної документації зі стандартизації

№	Термін	Визначення
1	Нормативний документ	Документ що встановлює правила, настанови чи характеристики щодо діяльності або її результатів [2, 14].
2	Стандарт	Документ, оснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, і спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [2, 14].
3	Настанова (правила, збірка правил, кодекс ustalеної практики)	Нормативний документ зі стандартизації, що містить практичні правила чи процедури проектування, виготовлення, монтування, технічного обслуговування, експлуатування обладнання, конструкцій чи виробів.
4	Технічні умови (ТУУ)	Нормативний документ, що встановлює технічні вимоги, яким повинна відповідати продукція, процес або послуга, та визначає процедури, за допомогою яких може бути встановлено, чи дотримані такі вимоги [2]. Документ, що встановлює технічні вимоги, яким має відповідати продукція, процес або послуга [14].
5	Державний класифікатор	Нормативний документ, у якому до відповідно прийнятих ознак класифікації та методів кодування об'єкти класифікації розподілено на угруповання і цим угрупованням надано коди.

Висновки

У роботі розглянута сучасна термінологія, що діє стосовно технічного регулювання та стандартизації, розроблена узагальнена класифікація термінів та визначень. Запропоновано поділити документи на ті, що містять обов'язкові вимоги і ті, у яких застосовуються вимоги на добровільних засадах. Термін «нормативний документ» пропонується використовувати як загально-родовий.

В нормативних документах, вимоги яких є обов'язковими, необхідно використовувати термін «нормативно-правовий акт».

Для нормативних документів, вимоги яких є добровільними пропонується термін «нормативний документ зі стандартизації».

Література

1. Про стандартизацію і сертифікацію : декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 року, № 46-9.
2. Про стандартизацію : закон України від 05.06.2014, № 1315-VII.
3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : закон України від 01.07.2010, № 2411-VI.
4. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : закон України від 15.01.2015 року, № 124-VIII.
5. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : закон України від 24.02.1994 року, № 4004-XII.
6. Гриньов Б. Щодо питання гармонізації стандартів і особливостей перекладу / Б. Гриньов, Л. Ламааши, В. Любинський, Н. Молчанова // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2014. – № 4. – С. 21–22.
7. Гладун А. Я. Онтологічний підхід до проблем підвищення якості розроблення національних стандартів України / А. Я. Гладун, Ю. В. Рогушина // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2016. – № 2. – С. 19–28.
8. Малецька О. Є. Сучасні вимоги стандартизації. Нормативні документи з метрології / О. Є. Малецька, М. В. Москаленко // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2016. – № 2.
9. Шипко О. Ф. Результати застосування процедури термінологічного моніторингу з метою унормування термінів міжнародних стандартів у космічній сфері / О. Ф. Шипко, Г. В. Матус // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2016. – № 3. – С. 23–28.
10. Руденко В. П. Вимоги та відмінності нової версії міжнародних стандартів якості / В. П. Руденко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2015. – № 11. – С. 97–102.
11. Лисенко О. М. Системи управління якістю: особливості впровадження згідно з новою версією стандарту ISO 9001 / О. М. Лисенко // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2016. – № 1. – С. 27–34.
12. Гінзбург М. Д. Спроба класифікації українських нормативних документів / М. Д. Гінзбург // Стандартизація. Сертифікація. Якість. – 2005. – № 2. – С. 13–19.
13. ГОСТ 25295-2003, IDT : ДСТУ ГОСТ 25295:2005. Одяг верхній пальтово-костюмного асортименту. Загальні технічні умови. – [Чинний від 2006-07-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2006. – 16 с.

14. ДСТУ 1.1:2015 (ISO/IEC Guide 2:2004, MOD). Національна стандартизація. Стандартизація та суміжні види діяльності. Словник термінів. – [Чинний від 2015-12-20]. – К. : ДП УкрНДНЦ, 2015. – 54 с.
15. ДСТУ 3966:2009. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. – [Чинний від 2010-07-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2009. – 35 с.

References

1. Pro standartyzatsiiu i sertyfikatsiiu : dekret Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 travnia 1993 roku, № 46-9.
2. Pro standartyzatsiiu : zakon Ukrainy vid 05.06.2014, № 1315-VII.
3. Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky : zakon Ukrainy vid 01.07.2010, № 2411-VI.
4. Pro tekhnichni rehlementy ta otsinku vidpovidnosti : zakon Ukrainy vid 15.01.2015 roku, № 124-VIII.
5. Pro zabezpechennia sanitarnoho ta epidemichnoho blahopoluchchia naselennia : zakon Ukrainy vid 24.02.1994 roku, № 4004-XII.
6. Hrynov B. Shchodo pytannia harmonizatsii standartiv i osoblyvostei perekladu / B. Hrynov, L. Lamaashy, V. Liubynskiy, N. Molchanova // Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist. – 2014. – № 4. – S. 21–22.
7. Hladun A. Ya. Ontolohichniy pidkhdid do problem pidvyshchennia yakosti rozroblennia natsionalnykh standartiv Ukrainy / A. Ya. Hladun, Yu. V. Rohushyna // Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist. – 2016. – № 2. – S. 19–28.
8. Maletska O. Ye. Suchasni vymohy standartyzatsii. Normatyvni dokumenty z metrolohii / O. Ye. Maletska, M. V. Moskalenko // Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist. – 2016. – № 2.
9. Shypko O. F. Rezultaty zastosuvannia protsedury terminolohichnoho monitorynhu z metoiu unormovuvannia terminiv mizhnarodnykh standartiv u kosmichnii sferi / O. F. Shypko, H. V. Matus // Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist. – 2016. – № 3. – S. 23–28.
10. Rudenko V. P. Vymohy ta vidminnosti novoi versii mizhnarodnykh standartiv yakosti / V. P. Rudenko // Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahramoho universytetu. – 2015. – № 11. – S. 97–102.
11. Lysenko O. M. Systemy upravlinnia yakistiu: osoblyvosti vprovadzhennia zghidno z novoiu versieiu standartu ISO 9001 / O. M. Lysenko // Visnyk Skhidnoevropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu. – 2016. – № 1. – S. 27–34.
12. Hinzburh M. D. Sproba klasyfikatsii ukrainskykh normatyvnykh dokumentiv / M. D. Hinzburh // Standartyzatsiia. Sertyfikatsiia. Yakist. – 2005. – № 2. – S. 13–19.
13. HOST 25295-2003, IDT : DSTU HOST 25295:2005. Odiah verkhniy paltovo-kostiumnoho asortymentu. Zahalni tekhnichni umovy. – [Chynnyi vid 2006-07-01]. – К. : Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2006. – 16 s.
14. ДСТУ 1.1:2015 (ISO/IEC Guide 2:2004, MOD). Natsionalna standartyzatsiia. Standartyzatsiia ta sumizhni vydy diialnosti. Slovyk terminiv. – [Chynnyi vid 2015-12-20]. – К. : DP UkrNDNTs, 2015. – 54 s.
15. DSTU 3966:2009. Terminolohichna robota. Zasady i pravyla rozroblennia standartiv na terminy ta vyznachennia poniat. – [Chynnyi vid 2010-07-01]. – К. : Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2009. – 35 s.

Рецензія/Peer review : 20.1.2020 р.

Надрукована/Printed : 14.1.2020 р.

Стаття рецензована редакційною колегією